

GRÆSRODS- BEVÆGEL- SER OG ARBEJDER- BEVÆGELSE

Af Søren Hein Rasmussen

I denne artikel drøfter Søren Hein Rasmussen forholdet mellem de danske græsrodsbevægelser og arbejderbevægelsen. Det fremgår, at græsrodsbevægelserne er ganske heterogene størrelser, der nok rummede personer fra arbejderbevægelsen, men at bevægelserne var langt bredere end som så. Artiklen rummer blandt andet analyser af græsrodsbevægelsernes syn Danmarks stilling i international politik.

Det er slet ikke så ligetil at bestemme forholdet mellem de såkaldte græsrodsbevægelser og arbejderbevægelsen. I første omgang kræver det i hvert fald en drøftelse af hvad græsrodsbevægelser overhovedet er.

Græsrodsbevægelser er et internationalt vestligt fænomen der i forskningen blev erkendt fra tressernes slutning, og selvom fortolkningen af bevægelsernes fremkomst og rolle er omstridt, har der frem til i dag hersket en i grunden forbløffende konsensus omkring, hvad man har betegnet som deres væsentligste kendetegn. Hertil hører en opfattelse af at bevægelserne skal ses i forbindelse med de ny mellemlags opkomst; at deres deltagere alt-overvejende kan karakteriseres som tilhørende de ny mellemlag, og at de som følge heraf udtrykker en særlig mellemlagsideologi forskellig fra eksempelvis traditionel arbejderbevægelsesideologi. En ideologi indeholdende særlige grønne værdier, nulvækstopfattelser og anti-hierarkiske organisationsidealer, så stærkt afvigende fra det omgivende samfunds værdier, at græsrodsbevægelserne må ses som selvstændige sociale, politiske og kulturelle påvirkningskanaler skarpt adskilt fra samfundets øvrige sociale og politiske institutioner. Græsrodderne opfattes som påvirkningskanaler, der gennem deres eget eksempel mere retter sig mod at forandre befolkningens levemåder og anskuelser end at påvirke konkrete politiske beslutninger. Forbindelser til hvad man selv meget bredt opfatter som arbejderbevægelsen bliver i dette lys indlysende teoretisk umulige, eller i det mindste så svage og tilfældige at der ikke er meget at tale om. Græsrodderne repræsenterer da én linje af politisk, kulturel mv. social konstitution, arbejderbevægelsen en anden.

Såvidt traditionen, hvis danske eksponent først og fremmest har været Peter Gundelach, der afgørende har præget dansk græsrodsforskning.¹ Men det holder nok ikke. Allerede undersøgelser i tresserne og halvfjerdserne, både sociologiske, politologiske og historiske, rummer faktisk antydninger af, at der mellem

de bevægelser man opfattede som "rigtige græsrodde" og samfundets øvrige politiske liv eksisterede intime og mangesidede forbindelser. Det gælder Frank Parkins pionerværk i græsrodsforskningen *Middle Class Radicalism* fra 1968, der analyserer den internationalt banebrydende britiske CND (Campaign for Nuclear Disarmament) i de sene halvtredserne og de tidlige tressere. Forfatteren udreder her over mere end 60 sider CNDs indhold af kristne grupper, af pacifister i og udenfor det engelske Labour Party, af andre fraktioner indenfor Labour, og af kommunister, trotskister og andre venstredikale grupperinger.² Og det gælder Karl A. Ottos *Vom Ostermarsch zur APO* fra 1977, der afdækker tilsvarende forbindelser i den samtidige tyske fredsbevægelse – i begyndelsen med det tyske socialdemokratiske parti og en række store fagforeninger som drivkraft i skabelsen af *Kampagne für Abrüstung* i 1957.³ På dansk grund afdækkede Hans Martens' *Danmarks ja, Norges nej* fra 1979 de nære forbindelser mellem politiske partier og interesseorganisationer som førte til og garanterede for organiseringen af EF-modstanden op til folkeafstemningerne i 1972, og allerede i 1969 havde Peter Hansens artikel *Denmark and European Integration* leveret tilsvarende materiale.⁴ I halvfemserne er der så kommet flere empirisk funderede undersøgelser af de samme bevægelser. De bekræfter til fulde hvad man kunne se antydnet i de ovennævnte tidligere undersøgelser, og hertil kommer undersøgelser af andre bevægelser, som græsrodsforskningen hidtil ikke har beskæftiget sig med, men som ved nærmere eftersyn viser at indeholde stort set de samme karakteristika. Det drejer sig om Johannes Nordentoft og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, 1991, Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, Drude Dahlerup: *Rødstrømperne*, 1998, samt, stadig under udarbejdelse, Søren Hein Rasmussen: *Unionsmodstandere, fremmedmodstandere og andre græsrodde*, 1999. Hermed er der etableret et mere empirisk funderet kendskab til et kompleks af danske bevægelser omfattende

fredsbevægelsen i halvtredserne og tressernes første halvdel, Vietnambevægelsen i tressernes anden halvdel, EF-modstanden og atomkraftmodstanden i halvfjerdsene og firserne, firsernes fredsbevægelse, unionsmodstanden i halvfemserne, fremmedmodstanden fra firsernes midte og frem til vor tid, og desuden dele af halvfjerdsenes kvindebevægelse.⁵

Om de nu alle er græsrodde eller ej omfatter disse bevægelser og genstanden for deres virke tilsammen en betydelig del af efterkrigstidens politiske Danmarkshistorie, både emnemæssigt og i tid. De har, anskuet som en kæde af hinanden afløsende fænomener, uden pause trukket deres spor gennem årtierne siden 1950 og er derfor i deres egen ret til at blive undersøgt, og når der i denne artikel tales om græsrodsbevægelser refereres der til dem.

Fælles for disse store græsrodsbevægelser er, at de alle voksede frem i et konglomerat af allerede organiserede interesser, som trådte i forbindelse for politisk at fremme en given sag eller et kompleks af sager. Bevægelsernes centrale organisationer blev hver gang stiftet og virkede med politisk påvirkning for øje, de som stiftede dem var stort set alle i forvejen organiseret andetsteds, oftest som formelle eller uformelle repræsentanter for disse andre organisationer, som blev, og gennem hele deres levetid vedblev at være, bevægelsernes vigtigste resurse – med hensyn til strategiske initiativer, til kommunikationsorganer, til kontakter til pressen, embedsmandskorpset og den parlamentariske politik, til rekruttering af aktivister osv. Omend bevægelserne hver gang selvstændiggjorde sig, fik deres eget politiske indhold, dannede nye særegne former for politikudøvelse, bliver et fokus på hvad vi kan kalde *baggrundsorganisationer* hermed af afgørende betydning for forståelsen af bevægelserne.

Påstanden kan eksemplificeres: Kampagnen mod Atomvåben, hvis virke lå mellem 1960 og 1967, præsenterede sig selv som en bevægelse med flade ledelsesstrukturer og alt det der, og var i forskningen længe opfattet som en næsten idealtypisk sådan. Men det vil være mere korrekt at betegne Kampagnen mod Atomvåben som en blandt flere samti-

ge fredsorganisationer, der tilsammen konstituerede den sidste del af den kolde krigs fredsbevægelse. Den blev stiftet af folk der var utilfredse med de eksisterende organisationer, som de fandt enten utilstrækkelige eller politisk uantagelige, dvs. kommunistisk influerede. Og selvom Kampagnen mod Atomvåben havde stor appel til dele af den danske ungdom var den ikke en flok unges spontane opfindelse, men var både stiftet og ledet af betydende personligheder fra den pacifistiske forening Aldrig mere Krig, kredse indenfor Det radikale Venstre, det nystiftede SF og dets ungdomsorganisation SUF, samt antimilitaristiske fraktioner indenfor Socialdemokratiet. Fra disse forskellige organisationer blev det nødvendige benarbejde garanteret: SF gjorde en stor indsats for at sætte sine nystiftede lokalafdelinger i gang med aktivistarbejde til fordel for den første atommarch, Aldrig mere Krig indsamlede den overvejende del af de penge der var nødvendige hertil, Århus-socialdemokraterne sikrede et talerør gennem avisen Demokraten osv. Alle var de enige om at kommunisterne i hvert fald ikke måtte være med. Faktisk var initiativtageren til det hele, Carl Scharnberg, den eneste leder i Kampagnen mod Atomvåben der ikke fungerede som uofficiel repræsentant for andre end sig selv. Kampagnen mod Atomvåbens ledelse var gennem hele organisationens levetid selvsupplerende og holdt bevægelsens strategiske initiativer i et jerngreb – men dens unge deltager oplevede for manges vedkommende at være engageret i et både meningsfyldt og selvudviklende fællesskab, og organisationen kom for omverdenen til at fremstå som et åbent miljø, hvor enhver kunne være med.⁶

Med denne insisteren på at anskue græsrodderne som resultater af allerede eksisterende *politiske* interessenters *politiske* bestræbelser muliggøres en drøftelse af forholdet mellem græsrodsbevægelser og arbejderbevægelse. I første omgang simpelthen som den ene parts forsøg på påvirkning af den anden. Græsrodsbevægelserne virker med politisk påvirkning for øje, hvorfor deres virksomhed rettes mod

de politiske beslutningstagere, og det vil primært sige medlemmerne af regering og folketing og deres politiske partier. Historisk har Socialdemokratiet, den centrale af arbejderbevægelsens organisationer, været i regering gennem det meste af efterkrigstiden, og selv når det ikke var tilfældet, havde partiet en sådan vægt, at dets stilling i de aktuelle sager var afgørende. Forsøg på at lægge pres på Socialdemokratiet gennem opstilling af krav med appel til socialdemokratiske tillidsfolk og vælgere var da også i centrum allerede i de tidlige halvtredseres svage initiativer rettet mod NATO-oprustningen, og at Socialdemokratiet var opmærksom herpå vidner dets ihærdige bestræbelser på at isolere enhver udenrigs- og sikkerhedspolitisk opposition ved at erklære den kommunistisk.⁷ Sådan var det også, da forsøgene i 1954-55 på at hindre dansk tilslutning til Vesttysklands NATO-medlemskab resulterede i den første egentlige græsrodsbevægelse, og sådan blev det med alle de efterfølgende. Hver gang. Og det forblev ikke nødvendigvis ved påvirkning kun af Socialdemokratiet, også andre arbejderpartier kom ind imellem i skudlinjen. Klart står det udtrykt i referatet fra OOAs (Organisationen til Oplysning om Atomkrafts) landsmøde i 1974. Gennem sit første leveår havde OOA ved lykkelige sammentræf kunnet markere sine synspunkter godt i den offentlige debat, men nu mente organisationens ledere at et mere bevidst påvirkningsarbejde måtte udvikles. Herover gjorde den uofficielle førstemand, Siegfried Christiansen, sig ifølge referatet nogle tanker:

“OOA vil ikke placeres partipolitisk. Hidtil havde man haft lige kontakt med alle partier; men fremover ville man især søge kontakt med midterpartierne, for om muligt på denne måde at fremme en stærk folkelig opbakning.

Desuden måtte det være OOA's mål, at forsøge at gøre partierne usikre på sig selv, spec. SF og DKP.

(...)

S. C. mente yderligere, at hvis man skulle have en bred folkelig opbakning, var det nød-

vendigt at få gjort Socialdemokratiet virkelig usikker på sig selv.”⁸

Strategien lykkedes ikke med hensyn til DKP, der forblev principiel tilhænger af atomkraft, men SF svingede i løbet af de næste to år fra accept til afstandtagen og gjorde sig til et af atomkraftmodstandens stærkeste kort. Socialdemokratiet blev delt på spørgsmålet, og med erfaringerne fra den ophedede debat op til EF-folkeafstemningen i 1972 in mente kunne det som regeringsparti i 1976 nok undvære den folketingsbeslutning, der, som et stykke vragods fra forrige regeringer, ellers ved skæbnens ugunst var lagt op til. Tredjebehandlingen i september 1976 blev afblæst, og forinden havde statsminister Anker Jørgensen begrundet skridtet:

“Ud fra en erkendelse af, at der er modstand i befolkningen, må det også siges, at det ikke er gavnligt for folkestyret i tide og utide at have sager, der spalter befolkningen. (...) Vi ser meget nødig, at Socialdemokratiet udsættes for en sådan deling og splittelse baseret på noget, der er så følelsesmæssigt betonet. Det ville kunne lamme Socialdemokratiets evne til at føre dagens politik i de kommende år. Derfor vil vi tage det roligt og ikke træffe forhastede beslutninger uden bred opbakning i befolkningen.”⁹

Hvorefter Socialdemokratiet udskød og udskød beslutningen om atomkraft, indtil de borgerlige partier i 1982 overtog regeringsmagten.¹⁰

Men forbindelserne er langt mere komplicerede end som så. I forholdet mellem græsrodsbevægelser og arbejderbevægelse kan man ikke blot se to adskilte legemer, hvis banner bringer dem i kontakt med hinanden, men to legemer i clinch med hinanden, indfiltret i hinanden, i hvert fald periodisk. Og ikke kun i et sæt af forbindelser, hvis form og karakter kan opstilles skematisk. Både græsrodsbevægelserne og arbejderbevægelsen er fulde af indre modsætninger, og desuden spiller tiden ind; synet på græsrodsaktivitet har udviklet

sig og ydre omstændigheder har påvirket forskelligt gennem de fem årtier.

Arbejderbevægelsen er som bekendt ikke en homogen størrelse, husende et ubrydeligt sammenhold bag sine tykke mure. Anskuet som et kompleks af politiske partier, faglige, økonomiske, kulturelle og socialpolitiske organisationer centreret omkring, hvad man til forskellige tider har forstået som arbejderklassen, har arbejderbevægelsen jo rummet en betragtelig del af de politiske og ideologiske modsætninger, der i det hele taget har virket i efterkrigstidens danske samfund. Og de kampe dens parter gennem tiderne udkæmpede blev ikke holdt indenfor murene, men også flyttet til andre steder. Heriblandt til græsrodsbevægelserne. Ikke mindst til græsrodsbevægelserne, for så vidt som disses virke kan ses som reaktioner på nye problemstillinger, der ikke fuldt ud kan bearbejdes indenfor rammerne af de traditionelle politiske institutioner.

Den kolde krigs udfordringer med hensyn til alliancepolitikken, atomvåbenspørgsmålet, sikkerhedspolitikken osv. var en sådan ny problemstilling, og den politiske og ideologiske polarisering den medførte var ikke mindst skarp mellem arbejderbevægelsens storebror Socialdemokratiet og dens underhund DKP. De to parter bekæmpede flittigt hinanden, men deres muligheder herfor var forskellige. Socialdemokratiet var landets største, var oftest regeringsparti og som sådant ansvarlig også for Danmarks NATO-medlemskab, det kontrollerede størstedelen af fagbevægelsen, havde betragtelige resurser at trække på – og havde i antikommunistisk henseende de fleste andre partier som forbundsfæller. Heroverfor stod et DKP, som efter sin store popularitet umiddelbart efter befrielsen i 1945 skridt for skridt var skubbet i retning af isolation. Et af dette partis få stærke kort var at organisere og generere folkelig utilfredshed på forskellige områder, hvor det vurderede at en sådan kunne fremme dets politiske mål. Derfor organiserede det i al hast en demonstration på Christiansborg Slotplads, da Folketinget efter et kun få uger langt forspil den 24/3 1949 vedtog tilslutningen til Atlantpagten. Cirka 10.000

Anker Jørgensen (t.v.) var en vigtig politisk støtte for organisationen Vietnam 69. Umiddelbart efter han overtog Statsministeriet sagde han, at han ønskede USA ud af Vietnam. Her ses han sammen Kjeld Olesen (t.h.). (Foto: ABA)

mennesker demonstrerede – men ikke i én, men i to demonstrationer. Dansk Fredsråd, en paraplyorganisation for landets pacifistiske fredsorganisationer, havde nemlig besluttet sig til for første gang i sin historie at benytte demonstrationen som et politisk instrument, og dets ledere annoncerede derfor også en demonstration til afholdelse på slotspladsen. De kendte ikke noget til kommunisternes demonstration, det glemte politiet at oplyse dem om, og stor var deres forskrækkelse da det gik op for dem. Ordentlige pacifister lod sig ikke se sammen med kommunister. Men “journalisterne havde interviewet os, forberedelserne var truffet. Vi kunne ikke aflyse, og vi ønskede det heller ikke. Vi ville nødtigt medvirke til at uddybe svælget mellem ‘øst og vest’”,¹¹ som en af arrangørerne forklarede det. Således blev to hidtil strengt adskilte parter ført sammen, og gennem en kombination af DKPs bestandige bejlerier og den kolde krigs tryk kom de i de følgende år atter og atter i forbindelse med hinanden, indtil Dansk Fredskonference blev stiftet og mønsteret for al efterfølgende fredsbevægelse frem til 1990 ridset op. En af arbejderbevægelsens organisationer blev således aktiv part i græsrodsbevægelsernes undfangelse.¹²

Men tingene fungerede ikke til enhver tid på samme måde og i samme konstellationer. Hver græsrodsbevægelse har historisk været orienteret omkring sin egen sag (eller sit eget sagskompleks) og har ikke nødvendigvis haft alverden til fælles med andre bevægelser. Der er meget stor forskel på det politiske indhold i halvfjerdsernes kvindebevægelse, firsernes fredsbevægelse og halvfemsernes fremmedmodstand, eller på halvfjerdsernes EF-modstand og halvfjerdsernes atomkraftmodstand. De rekrutte-

rede fra forskellige politiske miljøer, og tildels også fra forskellige sociale miljøer – eller fordelingen af de rekrutteredes sociale baggrund var i hvert forskellig. Hertil kommer at også den enkelte græsrodsbevægelse altid er en meget heterogen størrelse, når man betragter den ud fra baggrundsorganisationernes ofte yderst forskellige motivationer for deres engagement, og når man betænker at den oftest indeholder forskellige konkurrerende, også politisk konkurrerende, samlingsorganisationer. Kvindebevægelsen i halvfjerdserne bestod således ikke kun af Rød-strømperne, sådan som eksempelvis Drude Dahlerups værk *Rød-strømperne* kan forlede til at tro, men af et meget bredt spektrum af organisationer spændende fra kvindeudvalg i de fleste politiske partier over faglige kvindeudvalg, de kvindelige fagforeninger, ældre kvindeorganisationer som Dansk Kvindesamfund, nye kvindeorganisationer som Kvindefronten, højskoleinitiativer, uformelle basisgrupper, kvindehuse, lesbiske foreninger osv. Det er typisk for græsrodsorganisering i almindelighed, at mange af disse kvindeorganiseringer ikke kun var partnere i den store sag men også, og måske især, konkurrenter og dødsfjender, og det er typisk at kvindebevægelsen både rummede paroler om ligeløn og paroler om kvinders totale frigørelse fra både mandsdominans og kapitalisme. Græsrodsbevægelsen indeholder et væld af interessenter, og selvom de netop skaber et vist indtryk af samling gennem mødet i deres ganske få fælles holdninger, fjernes modsætningerne mellem dem ikke. Man kan i virkeligheden slet ikke arbejde sammen med en hel græsrodsbevægelse, undtagen omkring meget generelle og tidsbegrænsede paroler som for eksempel "Ud af EF", men kun med de dele af en bevægelse, med hvem der kan etableres en politisk bredere platform. Og dermed bliver man selv interessant i bevægelsen, ikke blot en samarbejdspartner med den, for man bliver part i dens indre kampe om den politiske retning. Hvad angår arbejderbevægelsens engagement heri har vi set DKPs medvirken i begyndelsen. DKP fulgte nøje sit afkom gennem de følgende årti-

er. Ikke altid med tilfredshed, og aldrig uden jalousi og gensidig mistænksomhed, ja strid. Og DKP blev selv udfordret af senere skud på arbejderbevægelsen. Først af SF, der som allerede nævnt medvirkede til at holde DKP ude af Kampagnen mod Atomvåben, siden også VS og de mange venstreorienterede smågrupper, og i firsernes fredsbevægelse såmænd også af Socialdemokratiet. Firsernes fredsbevægelse er i det hele taget den hidtil mest udfoldede og mest komplekse af alle efterkrigstidens danske græsrodsbevægelser, ikke mindst hvad angår arbejderbevægelsens deltagelse, og derfor tåler den nok en nærmere omtale.

Efter et præludium i 1977-78 i forbindelse med de amerikanske planer om at producere en ny type atomvåben, neutronbomben, fik fredsbevægelsen rigtig symfonisk lyd efter NATOs dobbeltbeslutning i december 1979 om opstilling af 572 atommissiler i Europa. Udgangspunktet var organisationen Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, som var en samling af de gamle kredse fra halvtredsernes og tressernes fredsbevægelse. Men da sagen nu blev varm igen tilspidsedes også modsætningerne mellem især de pacifistiske og de kommunistisk dominerede deltagere, og fra 1980 udspaltedes den stærkt voksende bevægelse i flere indbyrdes konkurrerende initiativer. Det var helt efter bogen. Det var også helt efter bogen at de fælles hovedbestræbelser trods al splid rettedes mod Socialdemokratiet, der som regeringsparti var formelt hovedansvarlig for den danske tilslutning til dobbeltbeslutningen og dermed til en ny, aggressiv NATO-kurs i den internationale politik. Men Socialdemokratiet var i dette forhold yderst skeptisk overfor NATO-politikken, og da partiet i efteråret 1982 afstod regeringsmagten til det borgerlige firkløver positionerede det sig som en del af fredsbevægelsen. Først og fremmest gennem sin udformning af den såkaldte fodnotepolitik sammen med De radikale, men også gennem et direkte og gennem de nærmeste år stigende organisatorisk engagement i fredsbevægelsens folkeligt mobiliserende initiativer. Det blev normalt at se ledende socialdemokrater som talere ved store

arrangementer vendt imod dobbeltbeslutningen og agiterende for en nordisk atomvåbenfri zone. Med denne deltagelse blev der også åbnet for deltagelse fra fagbevægelsen i et hidtil uhørt omfang. Fagbevægelsen havde hidtil deltaget i græsrodsinitiativer i det omfang, andre arbejderpartier havde indflydelse, hvilket vil sige at der overvejende var tale om kommunistisk dominerede lokalafdelinger samt i særlige situationer fællesorganisationer i byer som Århus. Men sjældent hele forbund. Faktisk var noget sådant kun sket i forbindelse med folkeafstemningen om EF-medlemskabet i 1972, hvor Socialdemokratiets kontrol med sine tropper var alvorligt svækket. I denne nye situation så man ikke blot en "Nordisk Fredskonference" med udgangspunkt i den ålborgensiske fagbevægelse og en "Fagbevægelsen for Fred" – sådanne initiativer havde stadig et tyngdepunkt i de kommunistiske faglige positioner – men deltagelse fra *forbundet* SID, og endog fra LO. Det muliggjorde ikke blot en enestående bredde i arbejdet, men åbnede også for betydelige resurser med hensyn til kommunikationsmidler, lokaler – og penge; en betragtelig, måske den største, del af fredsbevægelsens aktiviteter i firserne blev sandsynligvis finansieret af fagbevægelsen. En blot tilnærmelsesvis opgørelse kan dog ikke foretages, idet tilskuddene overvejende skete decentralt, og modtagernes regnskabsføring var præget af anarki og rod. Men det er indlysende at fredsaktiviteterne i fagligt regi også var finansieret her, og eksempelvis Det århusianske Fredssamarbejde, der mellem 1982 og 1988 forestod næsten alle større lokale markeringer, var så godt som fuldt finansieret af den lokale fagbevægelse. Hertil kom både centrale og lokale tilskud til de landsdækkende fredsorganisationer.¹³

Socialdemokratiets deltagelse i fredsbevægelsen i firserne betød dog ikke fred og harmoni mellem arbejderpartierne. De arbejdede ikke blot sammen, men også imod hinanden, i skiftende koalitioner og med skiftende held, og dermed lignede fredsbevægelsen alle andre græsrodsbevægelser. Imidlertid har græsrodsbevægelserne historisk ikke blot væ-

ret arenaer for kampe mellem organisationer – hvoraf vi her har fokuseret på arbejderbevægelsens politiske partier – de har også spillet en rolle for organisationernes interne kampe. DKP måtte igennem vanskelige konflikter, da Vietnambevægelsen blev delt i en radikal og en moderat gren, det samme måtte SF, og indenfor den radikale gren havde VS problemer med at styre igennem spørgsmålet om hvorvidt voldsanvendelse var tilladelig. Vigtigst i Vietnambevægelsen blev dog udviklingen i Socialdemokratiet:

Socialdemokratiets antimilitaristiske fraktioner som deltog i Kampagnen mod Atomvåben er nævnt; i de tidlige halvtredsere eksisterede som en egentlig organisation i organisationen Socialdemokratiets såkaldte Bevanfløj, der blandt andet gennem sit engagement i 1952-53 mod planer om stationering af NATO-fly i Danmark øjnede en chance for at presse sit eget parti. Det lykkedes ikke.¹⁴ Det gjorde det derimod for andre internt oppositionelle i Vietnambevægelsen. Socialdemokratiets ledelse var længe ikke blot uinteressert i de problemer, en bevægelse vendt mod alliancepartneren USAs krigsengagement kunne give for udenrigspolitikken, den bekæmpede direkte Vietnambevægelsen. Udenrigsminister Per Hækkerup betegnede i slutningen af 1965 Vietnammodstanderne som "en flok skøre kommunister", statsminister Jens Otto Krag gjorde en personlig indsats for at hindre gennemførelsen af det såkaldte Bertrand Russelkrigsforbrydertribunal i 1967. Mange socialdemokrater var imidlertid utilfredse med denne position. Ungdomsorganisationerne DSU og Frit Forum var tidligt engagerede i Vietnammodstanden, det samme var de kredse, der tidligere havde deltaget i fredsbevægelsen. Gamle kæmper fra modstandsbevægelsen med Frode Jacobsen i spidsen var også at finde i Vietnambevægelsen, og som noget nyt markerede en ny generation af topledere sig mod deres eget partis politik i dette spørgsmål. Blandt dem en mand ved navn Anker Jørgensen. Han blev valgt ind i Folketinget i 1964. Ganske uhørt tog han ordet allerede på folketingsgruppens første møde – normen var at de nye holdt

deres mund et godt stykke tid – og endnu mere uhørt tog han det for at kritisere sit partis Vietnampolitik. Han “føjte sig afmægtig over for de store problemer, men var ikke overbevist om, at vi i Vietnam-spørgsmålet fulgte den rigtige politik. Vi skal ikke alene følge udenrigsministeren, men vi skal også understrege vor selv-stændige stilling og muligvis lægge lidt luft mellem os og USA.”¹⁵ Anker Jørgensen lagde ikke bare “lidt luft” til USA, men blev sammen med andre yngre socialdemokratiske ledere senere en vigtig støtte i organisationen Vietnam 69. Samtidig med at partiets Vietnampolitik løbende blev justeret i retning af den moderate del af Vietnambevægelsens krav steg også hans og hans forbundsfællers stjerner i partihierarkiet, kulminerende med Anker Jørgensens overtagelse af statsministerposten efter folkeafstemningen om EF-medlemskabet den 2/10 1972 – og hans partis overtagelse af Vietnam 69’ krav. Allerede den 10/10 1972 åbnede den nybagte statsminister et internationalt Vietnammøde og sagde da utvetydigt at han ønskede USA ud af Indokina.

Naturligvis godt hjulpet af de ydre omstændigheder ved Vietnamkrigens forløb havde Anker Jørgensen benyttet sig af en folkelig bevægelse til at gennemføre en ændring af sit partis politik. Andre, som satsede hårdere og mere ensopret på skabelsen af den folkelige bevægelse, endte i positioner som ingen i deres parti havde sigtet efter. Det gjaldt især for DKP. DKP var rabiater antiamerikansk og anti-kapitalistisk og ligeså rabiater prosovjetisk. Men efterhånden som Vietnambevægelsen udviklede sig og dens deltageres tyngdepunkt ændrede sig fra yderliggående venstreorienterede til dansk politiks brede midte måtte DKP vælge. Imellem sine principielle standpunkter og de muligheder et kompromis hermed gav, for “sagen” såvel som for de muligheder der syntes at åbne sig for at slippe ud af isolationen efter Ungarn og partisplittelsen. DKP valgte det sidste og måtte derfor endog skride til eksklusion af en række medlemmer, der naivt troede at de burde arbejde efter partiets principielle standpunkter.¹⁶ Endnu stærkere kom denne underordning under en bevægelses

kompromispunkter, som partiet ellers ikke havde haft meget tilovers for, til udtryk i arbejdet mod EF. DKP opgav her fuldstændig sin internationalisme og antikapitalisme – og modarbejdede aktivt dem som ønskede at blande noget sådant ind i arbejdet – og overtog til gengæld helt frem til sin opløsning i 1990 Folkebevægelsen mod EFs tyskerskræk, nationalisme og nordisme. Partiet blev fanget af sit behov for at være med.¹⁷

Er der snart mere at sige? Den heksekedel af modstridende interesser og engagementer som græsrodderne er kan forstås som en mængde omsluttende også hele arbejderbevægelsens modsætninger, men også andre end disse, samtidig med at de med deres nyskabelser i mange henseender løbende har udfordret arbejderbevægelsens traditioner og ideologi. For ud af slagsmålene har græsrodsbevægelserne vist sig at leve som en selvstændig faktor, netop fordi ingen af deres bagmænd hver for sig kunne styre dem. Som sådan bør de anskues som en ny kanal til politisk indflydelse, en selvstændig kanal, men i organisatorisk forstand samtidig fuldstændig vævet sammen med alle andre eksisterende kanaler.

Noter

1. Peter Gundelachs græsrodsteori er mest udfoldet i bogen *Sociale bevægelser og samfundsændringer* fra 1988.
2. Frank Parkin: *Middle Class Radicalism*, 1968, s. 60-93 og 110-140.
3. Karl A. Otto: *Vom Ostermarsch zur APO*, 1977
4. Hans Martens: *Danmarks ja, Norges nej*, 1979. Peter Hansen: *Denmark and European Integration, Cooperation and Conflict* 1, 1969, s. 13-46.
5. Resultaterne for de forskellige tiders fredsbevæglers, Vietnambevægelsens, EF-modstandens og atomkraftmodstandens vedkommende er fremlagt i Johannes Nordentoft og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, 1991, og Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997. Fremmedmodstanden og EU-modstanden behandles i Søren Hein Rasmussen: *Unionsmodstandere, fremmedmodstandere og andre græsroddere*, 1999, manus. Dele af halvferdernes kvindebevægelse behandles i Drude Dahlerup: *Rødstrømperne*, 1998. For denne sidste skal det retfærdigvis siges at

den i sin egen teoretiske forståelse ligger indenfor den traditionelle græsrodsteoretiske ramme.

6. Dette aspekt af Kampagnen mod Atomvåben behandles i Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, s. 46-55.

7. Poul Villaume: *Allieret med forbehold*, 1995, s. 434-435 behandler Socialdemokratiets kamp 1951-53 mod sin antimilitaristiske Bevan-fløj. Græsrodsinitiativerne i halvtredsernes begyndelse er behandlet i Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, s. 14-38.

8. Referat fra OOAs landsmøde 6/7 1974. OOAs arkiv.

9. Metal nr.9, 1976 s. 20-21. Ole Andersen: "Atomværk skal ikke splitte befolkningen".

10. Atomkraftmodstanden i Danmark behandles i Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, s. 122-166.

11. Nemlig Fanny Arnskov i Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed's blad Fred og Frihed nr 4, april 1949 s. 27: "Beskeden og stilfærdig Demonstration mod Atlantpagten".

12. Forløbet fra Atlantpagt-demonstrationerne til Dansk Fredskonferences protester mod Vesttysklands optagelse i NATO behandles i Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, s. 13-43.

13. Materiale vedr. Det århusianske Fredssamarbejde i Søren Hein Rasmussens arkiv.

14. Bevan-fløjen behandles i Poul Villaume: *Allieret med forbehold*, 1995, s. 434-435 og 463; Erik Boel: *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, 1988, s. 25, 27, 77.

15. Erik Boel: *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, 1988, s. 217-218.

16. Vietnambevægelsens historie behandles i Johannes Nordentoft og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960 - 1972*, 1991, s. 74-148. Anker Jørgensens udtalelse s. 119.

17. Problemet analyseres i Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*, 1997, s. 276-283.

Litteratur

Boel, Erik: *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, Viborg (Akademisk Forlag) 1988

Dahlerup, Drude: *Rødstrømperne bd. 1-2*, Haslev (Gyldendal) 1998

Gundelach, Peter: *Sociale bevægelser og samfundssændringer*, Skive (Politica) 1988

Hansen, Peter: *Denmark and European Integration, Cooperation and Conflict I*, 1969, s. 13-46

Martens, Hans: *Danmarks ja, Norges nej*, Odense (Munksgård) 1979

Nordentoft, Johannes og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960 - 1972*, 1991

Otto, Karl A.: *Vom Ostermarsch zur APO*, Frankfurt (Campus Verlag) 1977

Parkin, Frank: *Middle Class Radicalism*, Manchester 1968

Rasmussen, Søren Hein: *Sære Alliancer*, Viborg (Odense Universitetsforlag) 1997

Rasmussen, Søren Hein: *Unionsmodstandere, fremmedmodstandere og andre græsrodder*, 1999, manus, upubl.

Villaume, Poul: *Allieret med forbehold*, Skive (Eirene) 1995

Abstract

Søren Hein-Rasmussen: Grass-root Movements and the Labour Movement, Arbejderhistorie 4/1999 s. 90-98.

The relation between grass roots movements, trade unions, and foreign policy is not easily defined. Grass roots movements represent a new middle class ideology which is noticeably different from traditional working class ideology. In the article the author concludes that the grass roots contained a range of self-conflicting interests which were also found within the labour movement. During the 1950's grass root activities were above all directed towards NATO's rearmament and Denmark's support of German membership of the alliance. More important, however, was the rather peculiar alliances which saw persons from otherwise highly diversified parties working together against the security- and European policies pursued by various Governments. The grass roots came to represent a new and independent channel for political influence. Still one which was closely interwoven with other existing channels.

Søren Hein Rasmussen
Lektor, ph.d., Historisk Institut
Aarhus Universitet
Nørrebrogade, 8000 Aarhus C.